

ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ
ΗΜΕΡΙΣΙΩΝ-ΕΣΠΕΡΙΝΩΝ ΓΕΝΙΚΩΝ ΛΥΚΕΙΩΝ
ΔΕΥΤΕΡΑ 6 ΙΟΥΝΙΟΥ 2022
ΕΞΕΤΑΖΟΜΕΝΟ ΜΑΘΗΜΑ: ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ
ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ

A1α.

1. Σωστό
2. Λάθος
3. Λάθος

A1β.

- α→2
β→1
γ→2
δ→1

B1. Στο συγκεκριμένο χωρίο ο Αριστοτέλης επιχειρεί να αποδείξει ότι ο ανθρώπινος λόγος είναι το στοιχείο εκείνο που επιβεβαιώνει ότι ο άνθρωπος είναι "φύσει ζῶον πολιτικόν", γιατί με αυτόν έχει τη δυνατότητα να διακρίνει κάποιες σύνθετες αφηρημένες έννοιες κι αξίες δημιουργώντας πόλεις και πολιτισμό. Ο φιλόσοφος έχοντας τεκμηριώσει το ότι η πόλις είναι ένα φυσικό δημιούργημα οδηγείται αβίαστα στο συμπέρασμα ότι και το κύτταρό της, ο πολίτης, είναι "πολιτικόν ζῶον" εκ φύσεως. Είναι δηλαδή ένα ζωντανό ον που η φύση του προϋποθέτει ποικίλες σχέσεις ανταλλαγών και αλληλεπίδραση μεταξύ των μελών της πόλης. Δεν πρόκειται απλώς για σχέσεις αλληλεπίδρασης σαν αυτές που αναπτύσσουν τα ζώα μεταξύ τους και με το περιβάλλον. Οι σχέσεις των πολιτών έχουν έλλογο χαρακτήρα, υποστηρίζονται δηλαδή από τον "λόγον", τη λογική και τη γλώσσα. [Η λέξη λόγος χρησιμοποιείται συχνά για να δηλωθούν αξεχώριστες μεταξύ τους η λογική (ως ιδιαίτερο γνώρισμα του ανθρώπου και ως διανοητική δραστηριότητα) και η γλώσσα (ως σύστημα σημείων και ως συγκεκριμένη έκφραση). Στο συγκεκριμένο χωρίο ο λόγος αντιδιαστέλλεται προς την *φωνήν*, και συνεπώς έχει ενισχυμένη τη σημασία της γλώσσας (χωρίς να χάνεται βέβαια η σημασία της λογικής)] (σελ. 161 Φ.Υ). Η λογικότητα του ανθρώπου είναι η άλλη όψη της πολιτικής του φύσης.

Θεμελιώδες αξίωμα της αριστοτελικής φιλοσοφίας, εξάλλου, είναι ότι η φύση διέπεται από σκοπιμότητα και κατά συνέπεια κάθε φυσική ύπαρξη αποβλέπει στην εκπλήρωση κάποιου σκοπού (αριστοτελική τελεολογία). [" οὐθὲν μάτην ἢ φύσις ποιεῖ " → σελ. 161 Φ.Υ]. Η φύση, λοιπόν, εφοδίασε τον άνθρωπο με τον λόγο, δηλαδή με τη μορφή τόσο του έναρθρου λόγου όσο και τη λογική σκέψη, επειδή τον προόριζε να ζήσει μέσα σε πολιτική κοινωνία. Η έννοια αυτή που αποτελεί άλλωστε και την ειδοποιό διαφορά του ανθρώπου από τα άλλα ζώα τον βοηθά όχι μόνο να εκφράζει τα συναισθήματά του, αλλά και να αντιλαμβάνεται και να κάνει φανερές σύνθετες έννοιες και αξίες, όπως είναι

το ωφέλιμο και το βλαβερό το καλό και το κακό, το δίκαιο και το άδικο και άλλες παρόμοιες (ανιούσα κλιμάκωση : από ένα κατώτερο επίπεδο προς ένα επίπεδο ανώτερο, καθώς η δικαιοσύνη αποτελεί την κορωνίδα των αρετών του ανθρώπου). Συνεπώς, μέσω του λόγου οι άνθρωποι σημασιοδοτούν, κατανοούν και σημαίνουν διακρίσεις που αποτελούν συστατικό πυρήνα της πολιτικής κοινωνίας.

B2. Η φιλοσοφία, από την ελληνιστική εποχή, έβλεπε ότι ο άνθρωπος δεν είναι πλέον πολίτης μιας συγκεκριμένης πόλης αλλά υπήκοος ενός μεγάλου βασιλείου ή, αργότερα, της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας. Αν οι βεβαιότητες του ανθρώπου αρχίζουν να κλονίζονται μέσα σ' αυτό το ανοίκειο περιβάλλον, αν νιώθει ότι οι δεσμοί του με τη γενέθλια πόλη διαρρηγνύονται, είναι πιθανό να στραφεί στον εαυτό του και να νιώσει ότι δεν έχει πατρίδα ή ότι όλος ο κόσμος είναι η πατρίδα του [Φ.Υ σελ. 185]. Εύλογα, λοιπόν, προκύπτει και το θέμα που απασχολεί τον Επίκτητο στο συγκεκριμένο απόσπασμα : ποιος είναι ο ίδιος ο άνθρωπος και ποια είναι η θέση του μέσα σ' αυτό τον κόσμο; Ο φιλόσοφος συμβουλεύει τον εαυτό του και τον αναγνώστη να αναλογιστεί ποιος είναι, καθώς οφείλει να ενδοσκοπήσει και να αναζητήσει την ταυτότητά του ως ον που υπάρχει στον κόσμο. Η απάντηση που δίνει ο Επίκτητος στο ερώτημα που έθεσε τονίζοντας τη μοναδικότητα και την ιδιαιτερότητα του ανθρώπου ανάμεσα στους άλλους έμβιους οργανισμούς είναι πως *διαθέτει τα στοιχεία της προαίρεσης και του λόγου*. Το τρίτο χαρακτηριστικό γνώριμα του ανθρώπου είναι η ιδιότητά του να είναι πολίτης του κόσμου. [Ασφαλώς, δεν υπήρχε κάποιο παγκόσμιο κράτος, ώστε η έννοια του πολίτη να έχει κυριολεκτική σημασία· και ο κόσμος εννοείται με στωική σημασία ως ένα ενιαίο σύνολο που διέπεται από τον φυσικό νόμο και τη λογικότητα. Η έννοια θα χρησιμοποιηθεί ιδιαίτερα από τα μέσα του 19ου αιώνα, σε ένα ολοένα περισσότερο παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον → σελ. 186 Φ.Υ] . Η προτροπή του Επίκτητου να νιώσει ο άνθρωπος ότι είναι πολίτης του κόσμου λειτουργεί θεραπευτικά, ως τρόπος για να αντιμετωπίσει το βίωμα της αγωνίας και της ανασφάλειας. Βέβαια, ο φιλόσοφος δε θεωρεί τον άνθρωπο ως ένα απλό μέρος του κόσμου, αλλά ένα από τα ηγεμονικά μέρη του (" ἔν τῶν προηγουμένων ").

Η θέση του στον κόσμο είναι ιεραρχικά η ανώτατη, επειδή διαθέτει τον λόγο, δηλαδή μπορεί να σκέπτεται με τον ίδιο τρόπο που λειτουργεί το σύμπαν και έχει από τη φύση του την ικανότητα να κατανοεί τη θείκη διακυβέρνηση του κόσμου και, κατά συνέπεια, να αξιολογεί τις συνέπειές της (" τοῦ ἑξῆς ἐπιλογιστικός ") .

Ο Επίκτητος θέτει ένα ρητορικό ερώτημα : " Τίς οὖν ἐπαγγελία πολίτου;" σχετικά με το χρέος, την αποστολή ενός τέτοιου πολίτη και με τον τρόπο που θα πρέπει να συμπεριφέρεται και να πράττει. Επιχειρώντας να δώσει απάντηση σε αυτό το ερώτημα, διατυπώνει την άποψη ότι οφείλει να μην προτάσσει το προσωπικό του συμφέρον και να μην αποφασίζει για τίποτε, σαν να ήταν αποκομμένος από την ολότητα, αλλά αντίθετα πρέπει να εντάσσεται σε ένα σύνολο, σε μια παγκόσμια κοινότητα, αποτελώντας οργανικό τμήμα της. Έτσι, η ευδαιμονία του ανθρώπου θα εξασφαλιστεί εφόσον αντιληφθεί το κοσμικό σχέδιο του λόγου για καθετί προκειμένου να καταφέρει κι ο ίδιος να ενταχθεί στον κόσμο και να ρυθμίσει κατάλληλα τη συμπεριφορά του. Για να στηρίξει λογικά την άποψη – προτροπή του χρησιμοποιεί μία παρομοίωση (" ὥσπερ ἄν ...ἐπὶ τὸ ὅλον") με το ανθρώπινο σώμα, το οποίο αποτελεί και αυτό ένα σύνολο (ὅλον), αποτελούμενο από μέρη (τα μέλη και τα ὄργανα του σώματος) τα οποία αν και επιτελούν πολλές διαφορετικές μεταξύ τους λειτουργίες, αλληλοεξαρτώνται και συνεργάζονται. Παρόμοια και ο άνθρωπος οφείλει να ενεργεί συντονίζοντας τις επιθυμίες και τις προτεραιότητές του με τον κοσμικό λόγο και ανάγοντας οτιδήποτε επιλέγει και πράττει στο σύνολο.

[Εναλλακτικά : - Αντίθεση ("ούχ ἔν τῶν ὑπηρετικῶν, ἀλλά τῶν προηγουμένων"), προκειμένου να αντιληφθεί ο αναγνώστης με ακρίβεια και παραστατικότητα τη θέση του ανθρώπου στον κόσμο.]

B3.

1. δ
2. α
3. ε
4. β
5. στ

B4α.

1. ε
2. δ
3. ζ
4. β
5. α
6. στ

B4β.

- Στη διάρκεια ενός πολέμου τα χωράφια παρέμειναν αδούλευτα και ακαλλιέργητα.
- Να φύγει ο προηγούμενος και να περάσει ο επόμενος.

B5.

Ο Ευάγγελος Παπανούτσος αναφερόμενος στην έννοια της προαιρέσεως αρχικά αποπειράται να συνδέσει τη συγκεκριμένη έννοια με τη βούληση («Όπου προαίρεση...ούτε βούληση»), θεωρώντας τις δύο αυτές έννοιες αλληλοεξαρτώμενες. Η σύνδεση αυτών των εννοιών τον οδήγησε αβίαστα σε κάποια συμπεράσματα. Ισχυρίζεται λοιπόν ότι το στοιχείο της προαιρέσεως ούτε απαιτείται ούτε εφαρμόζεται σε κάθε ανθρώπινη συμπεριφορά και δραστηριότητα της ανθρώπινης καθημερινότητας, καθώς η συνήθεια καθοδηγεί τις ανθρώπινες πράξεις (Πρώτον...ο κοινωνικός εθισμός»). Επιπλέον διαπιστώνει ότι η βούληση- με την ολοκληρωμένη σημασία της-και η προαίρεση είναι αποκλειστικά γνωρίσματα του ανθρώπου («Δεύτερον...έχομε προαίρεση»), καθώς στα ζώα υπάρχει όρεξη και όχι «ηθική προαίρεση».

Ο στωικός φιλόσοφος Επίκτητος στο κείμενο αναφοράς, θεωρεί ότι το πλέον ουσιώδες στοιχείο της ανθρώπινης ύπαρξης είναι η προαίρεση, η οποία βέβαια είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τη λογική. [Η προαίρεσις είναι ένας σημαντικός όρος της αρχαίας ηθικής φιλοσοφίας στον Αριστοτέλη και σε Στωικούς, όπως ο Επίκτητος. Εκτός από τη γενική σημασία της προτίμησης στον Επίκτητο σημαίνει την ελεύθερη βούληση, την ελεύθερη στοχαστική επιλογή ενεργειών που συγκροτεί τον ηθικό

χαρακτήρα του ανθρώπου. Είναι κυρίως στα αποτελέσματα των πράξεών μας. Προϋπόθεση για την προαίρεσιν είναι η διαίρεσις των πραγμάτων σε αυτά που εξαρτώνται από εμάς (τὰ ἐφ' ἡμῖν) και σε αυτά που βρίσκονται πέρα από τις δυνάμεις μας (τὰ ἀπροαίρετα, τὰ οὐκ ἐφ' ἡμῖν) και είναι αδιάφορα για εμάς και την επίτευξη της ευδαιμονίας-σελ. 186 Φ.Υ.] Ο Επίκτητος λοιπόν αναγνωρίζει πως η προαίρεση δίνει ηθικό περιεχόμενο στις πράξεις του ανθρώπου και ότι οι όποιες επιλογές του είναι πάντα υπό τον ανθρώπινο έλεγχο, καθώς κανείς δεν μπορεί να τις αλλάξει, αν εκείνος δεν το επιτρέψει.

Συνεπώς τόσο ο Ευ. Παπανούτσος όσο και ο Επίκτητος αφενός προσδίδουν στην έννοια της προαίρεσης καθοριστικό ρόλο για την ανθρώπινη συμπεριφορά και αφετέρου τη θεωρούν αποκλειστικό γνώρισμα του ανθρώπου και διακριτικό στοιχείο που τον διαφοροποιεί από τα άλλα έμβια όντα.

Γ1. Γιατί αφού συνάψουμε δάνειο είμαστε ικανοί να προσελκύσουμε με μεγαλύτερο μισθό τους ξένους ναύτες αυτών. Γιατί η δύναμη των Αθηναίων μπορεί να (εξαγοραστεί (δηλ. είναι μισθοφορική) παρά είναι δική τους (δηλ. αποτελείται από δικούς τους στρατιώτες). Από την άλλη πλευρά, η δική μας λιγότερο μπορεί να πάθει αυτό, επειδή στηρίζεται περισσότερο στη σωματική δύναμη παρά στα χρήματα.

Γ2. Στο προκείμενο απόσπασμα ο εκπρόσωπος των Κορινθίων καταγράφει τους λόγους για τους οποίους οι Πελοποννήσιοι βρίσκονται σε πλεονεκτικότερη θέση από τους Αθηναίους. Αρχικά, αναφέρει ότι οι ίδιοι υπερέχουν αριθμητικά («πλήθει προύχοντας») αλλά και ως προς την εμπειρία («ἐμπειρία πολεμική»). Επιπλέον, υποστηρίζει ότι υπακούουν πρόθυμα στις διαταγές των ανωτέρων («ἐς τὰ παραγγελλόμενα ἰόντας»), ενώ τονίζει ότι οι ίδιοι μπορούν να εξουδετερώσουν τη ναυτική υπεροχή των αντιπάλων («ναυτικόν τε, ὃ ἰσχύουσιν») με στόλο που είναι σε θέση να εξοπλίσουν και με την προσωπική τους περιουσία («ἀπὸ τῆς ὑπαρχούσης τε ἐκάστοις οὐσίας ἐξαρτυσόμεθα») αλλά και με χρήματα που είναι κατατεθειμένα στο ταμείο των Δελφών και της Ολυμπίας («ἀπὸ τῶν ἐν Δελφοῖς καὶ Ὀλυμπία χρημάτων»). Τέλος, επισημαίνει πως οι Πελοποννήσιοι θα μπορούσαν να εξαγοράσουν τους μισθοφόρους των Αθηναίων («ὑπολαβεῖν τοὺς ξένους αὐτῶν») με περισσότερα χρήματα από όσα τους έδιναν οι Αθηναίοι («μισθῶ μείζονι»). Καταλήγοντας, διατείνεται πως η αθηναϊκή δύναμη στηρίζεται περισσότερο στους μισθοφόρους («ὠνήτη γὰρ ἡ Ἀθηναίων δύναμις ἢ οἰκεία»), ενώ καυχίεται πως οι Πελοποννήσιοι υπερέχουν περισσότερο στη σωματική δύναμη των ανδρῶν παρά στη δύναμη των χρημάτων («ἡ δὲ ἡμετέρα ἦσσαν ... ἢ τοῖς χρήμασιν»).

Γ3

α. Ἐγὼ δὲ νῦν καὶ ἀδικούμενος τοὺς πολέμους ἐγείρω.

β. β' ενικό προστακτικής Αορίστου στην ίδια φωνή:

ἀμυνώμεθα > ἄμυναι

καταθησόμεθα > κατάθου

ἐπικρατήσαι > ἐπικράτησον

προύχοντας (προέχοντας) > πρόσχε

επίθετο στον συγκριτικό βαθμό στο γένος, αριθμό και πτώση που βρίσκεται:

πολλά > πλείονα/ πλέονα/ πλείω

Γ4

α. συντακτική ανάλυση όρων

- **έχοντες**: επιρρηματική αιτιολογική μετοχή, συνημμένη στο υποκείμενο του ρ. *ἐγείρομεν (ἡμεῖς)*. Λειτουργεί ως επιρρηματικός προσδιορισμός της αιτίας στο ρ. *ἐγείρομεν*.
- **ἐπικρατήσαι**: ἀναρθρο τελικό ἀπαρέμφατο, υποκείμενο στην ἀπρόσωπη ἔκφραση *εἰκός ἐστι*. Υφίσταται ἀναγκαστική ἑτεροπροσωπία λόγω ἀπρόσωπης σύνταξης με υποκείμενο το *ἡμᾶς*.
- **πλήθει**: δοτική της ἀναφοράς ως επιρρηματικός προσδιορισμός στη μετοχή *προύχοντας*.
- **μισθῶ**: δοτική του μέσου ως επιρρηματικός προσδιορισμός στο ἀπαρέμφατο *ὑπολαβεῖν*.
- **ναυβάτας**: ἀντικείμενο του ἀπαρεμφάτου *ὑπολαβεῖν*.
- **ἢ οἰκεία**: β' ὄρος σύγκρισης που ἐκφέρεται με *ἢ και ὁμοίπτωτα* με τον α' ὄρο *ὠνητή* μέσω του επιρρήματος συγκριτικού βαθμοῦ *μᾶλλον*.

β. Οἱ Κορίνθιοι ἔλεγον **σφᾶς/ τούτους/ αὐτούς** δὲ **τότε** καὶ **ἀδικουμένους** τὸν πόλεμον **ἐγείρειν** (ἐπίσημη ἀπάντηση του Υπουργείου).

Ὡστόσο, πιο σωστὸ νοηματικὰ εἶναι να δοθεῖ ταυτοπροσωπία, καθὼς οἱ Κορίνθιοι ἐντάσσονται στη συμμαχία των Πελοποννησίων:

Οἱ Κορίνθιοι ἔλεγον (**αὐτοί**) δὲ **τότε** καὶ ἀδικούμενοι τὸν πόλεμον **ἐγείρειν**

Σχολιασμός: Το ἀδίδακτο κείμενο του Θουκυδίδη κρίνεται **μέτριας δυσκολίας**, ὡστόσο το ἀπόσπασμα που ζητήθηκε για μετάφραση εἶναι σχετικά εὐκόλα προσπελάσιμο ἀπὸ ἕναν προετοιμασμένο μαθητή. Η ἐρώτηση κατανόησης ἦταν **σαφῶς** διατυπωμένη και η ἀπάντηση εὐκόλα ἐντοπίσιμη στο κείμενο. Η ἐκφώνηση στη **Γραμματική** και στο **Συντακτικό** δὲν παρουσίαζε καμία ἀσάφεια ἐνῶ οἱ παρατηρήσεις ἀπευθύνονταν σε **καλὰ προετοιμασμένους υποψηφίους**.